

on ratkaiseva. Jollei sosiaalista jakautumista ja väkivaltaongelmaa saada ratkaistua, syntyy uusia ongelmia, joiden edessä poliittinen järjestelmä tulee olemaan entistä kyvyttömämpi. Kirkkojen on kyettävä toimimaan myös itse demokratian esikuvina, kirjoittaja toteaa. Erityisesti tämä koskee katolista kirkkoa, joka sotilashallinnon aikana vaati demokratiaa ympäröivältä yhteiskunnalta.

JUKKA RAUNU,
TEOL. TRI, VANTAA

HEINRICH HOLZE
Die Kirchen des Nordens
in der Neuzeit (16.
bis 20. Jahrhundert).
Kirchengeschichte in
Einzelarstellungen III/11.
Leipzig: Evangelische
Verlagsanstalt 2011. 285 s.

Saksassa on ilmestynyt kaksi moniosaista evankelista kirkkohistorian kokonaisuus, nimittäin Göttingenissä jo 1960-luvulla aloitettu *Die Kirche in ihrer Geschichte* ja silloisessa Itä-Saksassa 1978 alulle pantu ja Leipzigissa painettu *Kirchengeschichte in Einzelarstellungen*. Göttingenin yli kolmekymmenosaiseksi kaavailtu sarja on ehtinyt isoäidin ikään eikä ole vielä päätöksessään, vaikka joistakin vihkoista on otettu jo parannettuja painoksia. Yksi sen parhaista osista, Johannes Wallmanin pietismiä käsittelevä teos on ehtinyt jo ilmestyä myös Esko Laineen toimittamana suomennoksena. Rostockin professorin ja Helsingin kunniatohtorin Gert Haendlerin aloittama Leipzig'n sarja valmistui viime vuonna ja käsittää 41 osaa.

Molempien sarjojen painopiste on evankelisessa Saksassa, mutta muutama osa käsittelee myös muuta maailmaa. Göttingenin sarjassa ilmestyi 1982 tanskalaisen Poul Georg Lindhartin 80-sivuinen vihko reformaation jälkeisestä skandinaavisesta kirkkohistoriasta, joka arvioitiin

Teologisessa Aikakauskirjassa samana vuonna.

Leipzigin sarjan vastaava teos ulottuu samoin reformaatiosta nykyaikaan, mutta on neljä kertaa laajempi. Tekijä kiittelee alkusanoissa ruotsalaissyntyistä vaimoiaan, jonka kautta hän on oppinut tuntemaan ja rakastamaan myös Pohjolan maita. Lindhartin teoksen pääpaino oli Tanskassa. Suomelle riitti neljä vaatimattomasta asiantuntemuksesta kertovaa sivua, ja Grönlanti, Färsaaret ja Islanti saivat yhteensä yhden petiitillä painetun sivun Tanskan yhteydessä. Holze omistaa luvut myös kullekin näistä saarista.

Die Kirche des Nordens jakautuu kolmeen pääluukuun, joista ensimmäinen käsittää ajan reformaatiosta valistukseen, toinen 1800-luvun ja kolmas myöhemmän ajan nykypäivään saakka. Pääluvut jakautuvat kronologisiin ja temaattisiin alalukuihin, joiden sisällä käsitellään erikseen kunkin maan historiaa. Jokainen pääluuku alkaa johdannolla ja päättyy yleiskatsauksella aikakautteen. Rakenne on selkeä ja tekee mahdolliseksi seurata sekä Pohjolan kirkkojen yhteistä että kunkin paikalliskirkon omaa historiaa, vaikka luonnollisesti Tanskan johtama läntinen ja Ruotsin johtama itäinen osa muodostavat kumpikin kokonaisuutensa Napoleonin sotiin saakka. Suomen osalle tulee mekaanisesti laskettuna puolisansataa sivua.

Kyseessä on käsikirja, jonka teksti on saksalaiseen malliin asiallista ja Lindhartiin verrattuna perin puisevaa. Kirjaa ei ole tarkoitettu lukuelämykseksi vaan eräänlaiseksi varastoksi, josta voi hakea kronologisesti järjestettyä tietoa Pohjolan kirkoista. Sitä on runsaasti. Henkilöhakemistossa on kuutensataa nimeä, näistä noin sata Suomeen liittyvää. Alaviitteitä on yli 1 600, ja niissä mainittuja teoksia ja verkkosivuja yli kaksinkertainen määrä. Joukossa on myös romaaneja, näytelmiä, oopperoita, elokuvia ja runoutta kaikilla Pohjolan kielillä. Suomenkielistä lähdeaineista on yli 70 nimekettä alka-

en Sorolaisen postillasta aina vuonna 2010 julkaistuihin tutkimuksiin; pari tuotetta graduakin on päässyt mukaan. Suuri osa teoksista on tosin pantu esille lähinnä osoittamaan, että tällaistaikin teeman vaiheita kirjoitettu. Viiteapparaatilla on arvonsa lähinnä siinä, että se tarjoaa varsin laajan, tosin monin paikoin sattumanvaraisesti kokoonpannun valikoiman Pohjolan kirkkohistorian lähdeaineistoa ja tutkimusta.

Holze sanoo kirjoittaneensa teoksen saksalaisesta näkökulmasta. Lähtökohtana on "Lutherin löytämän evankeliumin" suunnaton merkitys Pohjolan kirkoille. Suhteet evankeliseen Saksaan tulevat esille paitisi reformaatiokaudella myös kolmikymmenvuotisen sodan aikana. Tämän käsittelyssä kirja tuo esille myös myönteisen puolen, sillä tappamisen ja raiskaamisen ohella ruotsalaiset keräsivät eurooppalaista kulttuuriperintöä ryöstämällä kirjastoja ja kirkkoja. Tällä tavoin "Euroopan periferiassa sijainnut maa nousi Kustaa Aadolfin alaisena poliittisesti ja kulttuurisesti keskelle Eurooppaa".

Suhteet Saksaan ja saksalaiseen teologiaan laimenivat viimeistään viime vuosisadalla. Holze ei kuitenkaan syytä tästä Saksan romahdusta toisessa maailmansodassa, vaan aloittaa muutoksen jo 1920-luvulle, jolloin Pohjolan kirkot löysivät keskiaikaan ulottuvat piispalliset juurensa, joita Saksan luterilaisilla ei ollut. Kehityksen loppupäässä on Porvoon sopimus, mikä johtaa arvioimaan, että Pohjolan kirkot pyrkivät ratkaisemaan ongelmansa ensi sijassa apostolisen suksession avulla. Tämä tuntuu yhtä oikeaan osuneelta huomiolta kuin se, jonka mukaan ateismista tuli ruotsalaista yhteiskuntaa määräävä peruskatsomus 1950-luvulla. Mikäli tämänlaatuisiin päätelmiin ei pane painoa, tarjoaa kirja pääasiassa paikkansa pitävää tietoa Pohjolan kirkoista.

Kirjan puutteet tulevat esiin Suomea koskevassa osassa, jossa lukuisat viitteet eivät tarjoa tukea tekstile. Kertoessaan Frans Mikael Franzénin

tutustuneen Saksan matkallaan Herderiin Holze viittaa artikkeliin, joka kertoo, että miehet eivät tavanneet. Sellainen tieto, että Paulus Juusten vihittiin piispaksi Roomassa, ei perustu kohdassa mainittuihin tutkimuksiin – eikä mihinkään muuhunkaan. Arvelu, jonka mukaan Henrik Renqvistin kirjanen *Viinan kauhistus* olisi saanut keisarin armahtamaan hänet ei myöskään saa tukea ilmoitetuista lähteistä, jotka kertovat, että kirja ilmestyi pari vuotta armahduksen jälkeen. Pietilän dogmatikka edustaa Holzen mukaan ”sisällissodan kokemuksiin liittyvää kriisin teologiaa”, kun taas Alasen teos *Luther ja omatunto* ”asetti suomalaisen Luther-tradition aatteelliseen yhteyteen 1800-luvun herätysliikkeitten kanssa”. Asevelipappien tarkoitus oli Holzen mukaan vaalia aseveljeyttä saksalaisten kanssa.

Vaikka teoksen leipäteksti ja viitteistö kulkevat usein omia polkujaan, edellinen saattaa pitää paikkansa silloinkin, kun viitteet ovat pelkkiä koristuksia. Useimmiten Holze onkin löytänyt jyvän jostain muualta kuin kyseisen kohdan viitteestä. Niinpä tieto Irja Askolan piispaksi vihkimisestä on varustettu viitteellä Askolan ja Porion runotekokseen *Matkaan, naiset*. Muutama vuosi sitten Holze tilasi minulta artikkelin suomalaisista reformaation muistojuhlita toimittamaansa aikakauslehteen. Lehti ei julkaissut sitä, mutta muutamat kohdat ovat kelpanneet – lähdetä mainitsematta – tähän teokseen.

Holze antaa näiden ja muidenkin esimerkkien perusteella ymmärtää, että hänen kirjansa perustuu osittain sellaisiin tutkimuksiin, joihin se ei perustu, ja joista hän tuntee vain nimet. Näin teokseen myös muihin kuin Suomea koskeviin osiin on kertynyt asiavirheitä, väärintulkintoja ja omituisia arvioita, joita ei kannata enempää luetteloida. Ne olisi voitu välttää, mikäli käsikirjoitukseen olisi pyydetty kommentteja paikallisilta asiantuntijoilta. Näin on tehty niissä tämän kunnianarvoisan kirjasar-

jan osissa, jotka koskevat muita eksoottisia kristikunnan alueita kuten Australiaa ja Kaukoitää.

SIMO HEININEN
PROF. EMER., PORVOO

STEPHAN BORGEHAMMAR (RED.)

Dop: Svenskt Gudstjänstliv. Årsbok för Svensk Gudstjänstliv 86/2011. Skellefteå: Artos & Norma bokförlag 2011. 215 s.

Dopet är för tillfället ett av de stora teologiska diskussionsämnena i Norden. Doppraxisen debatteras och frågor om huruvida man ska föredra barndop eller vuxendop har fått uppmärksamhet. Förutom detta diskuteras också dopets nödvändighet. Dessa diskussioner har uppmärksammats i årsboken för svenskt gudstjänstliv 86/2011 som har titeln *Dop*. Boken är en antologi och är redigerad av Stephan Borgehammar som är professor i praktisk teologi vid Lunds universitet. Boken består av fem artiklar på svenska och en artikel på danska. Majoriteten av artiklarna har skrivits av doktorer i teologi, filosofie doktorer och en artikel har skrivits av teologie kandidat och präst Kristina Torin. I slutet av boken finns en utförlig recensionsavdelning där aktuell litteratur gällande kyrka och kyrkoliv tas upp.

Den första artikeln är skriven av teologie doctor Ragnar Holte och behandlar arvsyndens roll i dopet och debatten som förts kring detta. Holte inleder bra med att först ta upp vissa centrala läror om dopet och synen på arvsynden. Han fortsätter med att granska vad Luther och Melancthon har skrivit om arvsyndsläran. Artikeln avslutar Holte med att ge två förslag till utformandet av dopliturgin i den nya svenska kyrkohandboken: dopliturgin i vuxendop bör i högre grad skilja sig från liturgin i barndop och be-

frielsebönen måste i barndop rikta sig klart till framtiden och ”åberopa löftet om framtida förlåtelse”. Kristina Torin fortsätter i den andra artikeln med ett dagsaktuellt tema som delvis tangerar Holtes artikel. Torin behandlar på ett intressant sätt förhållandet mellan Svenska kyrkans officiella lära om dopet och hur dopet *de facto* marknadsförs åt bland annat nyblivna föräldrar. Torin jämför dokument som är centrala för den Svenska kyrkans tro till exempel Martin Luthers stora katekes med det material som finns tillgängligt på församlingars webbsidor. Slutsatsen som Torin kommer fram till är att materialet som används för marknadsföring av dopet i flera fall är ytligt gällande dogmatiska frågor och ofta berör mer praktiska aspekter.

Doppraxis i samtida svensk baptism diskuteras av teologie doktor Ulrik Josefsson. Artikeln består av två delar. I den första delen tar Josefsson upp praktiska aspekter i den baptistiska dopliturgin. I den andra delen diskuteras sambandet mellan dop och församlingsmedlemskap. Josefsson behandlar frågorna på ett lättbegripligt sätt och avslutar artikeln med att anpassa Göran Janzons indelning av olika sätt att förhålla sig till sambandet mellan dop och församlingsmedlemskap: konsekvent baptism, principiell baptism och modifierad baptism. I den fjärde artikeln som är skriven av teologie doktor, filosofie doktor Sven-Åke Selander flyttas diskussionen från svensk baptism till doppsalmer i Svenska kyrkan. Detta är något förvirrande eftersom artiklarna inte har något med varandra att göra. Selander har använt sig av bloggar och diskussionsfora på internet då han studerat tematiken i de vanligaste doppsalmerna. Selander diskuterar tematiken i psalmerna ur tre olika perspektiv: tro, barn och föräldrar. Förövrigt är artikeln välstrukturerad, lättförståelig och belyser tematiken kring doppsalmerna i den svenska psalmboken.